

Slovenski Pravnik.

Leto XVII.

V Ljubljani, 15. majnika 1901.

Štev. 5.

Jamstvo za poškodovanje ob uporih.

Predaval dr. Ivan Žolger v dunajskem pravniškem društvu.¹⁾

I.

Posebne okolščine, v katerih se dogajajo ob javnih nemirih poškodbe tuje lastnine in odnosno telesne poškodbe, so krive, da glede odškodnin ne zadoščajo občne odškodninske določbe. Povzročena škoda se ne da izterjati, prvič ker storilce in povzročilce škode skriva anonymna množica in jih navadno ni moči poizvedeti; drugič pa tudi, če se redkokedaj posreči zasačiti kakega storilca, zato ni moči iztirjati odškodnine, ker so storilci često ljudje-nemaniči, katerim ni kaj vzeti. Duševni vodje in povzročilci nemirov, od katerih bi se pač dala izterjati odškodnina, ostanejo skriti, ali jih svetna pravica ne more doseči.

Potreba torej primernege posebnega odškodninskege prava je nujna in živa, posebno ker so ob javnih nemirih povzročena poškodovanja čestokrat tolikšna, da so premnogim državljanom in njihovim rodbinam v popolno gospodarsko pogubo. Pomisliti pa je tudi, da so poškodovanci žrtve slepe jeze in divjih strasti, ne da bi bili le najmanjši povod dali izgredu in ne da bi se le količkaj udeležili nasilnih činov.

Ob času, ko so vsled razjarjenega in brezmejno strastnega boja med socialnimi sloji, med političnimi narodnostmi in verskimi strankami na dnevnem redu stavke, motenja javnega miru in redu, zoperstavljenja množice proti javni avtoriteti, ob takem času je več nego socialna beda, ako ni možno doseči vsaj deloma povračilo za veliko, ob takih nemirih povzročeno škodo. To nemožnost odškodovanja občuti ljudstvo, živeče v modernih občestvih, za veliko storjeno krivico, ki jo je zgrešila skupnost, občnost proti posamezniku, — in sicer po vsej pravici. Saj ko-

¹⁾ Gospod dr. Žolger, koncipist v nauč. ministerstvu in vseučiliški docent na Dunaju, je bil tako prijazen, da nam je dal to svoje, doslej ne še natisneno predavanje z dne 13. svečana 1901 na razpolago v slovenskem jeziku.

likor toliko povzročuje skupnost, država sama naravnost in dejstveno s svojo politiko in svojimi posameznimi ukrepi v zakonodajstvu, v upravi in v državnem gospodarstvu socialno napetost, ki si' daje duška v javnih nemirih. In če se tudi ne oziramo na ta slučaj dejstvene in neposredne sokrivde državne občnosti pri kupičenju uporniškega netiva, vender je, ne glede na to, kako in zakaj je nastal javni nemir, prva in temeljna dolžnost občnosti, da v vsakojakih okolščinah vzdržuje in varuje javni mir in red, da zabranjuje upor.

Ta dolžnost občnosti je brezpogojna in ne trpi nobene izjeme. Nepogojna ne samo zato, ker je občnost prevzela vso skrb za javni mir in red, jo takorekoč monopolizirala; nepogojna je ta dolžnost tem bolj in tem več zaradi tega, ker je tesno, bistveno spojena z namenom in pomenom občnosti ter njene javne oblasti. Če pa se izkaže, da je občestvo s svojimi sredstvi in napravami nezmožno, izbojevati te temeljne dolžnosti in zabranjevati motenja javnega miru in redu, tedaj mora vsaj s svojim zakonodajstvom skrbeti za to, da se onemu, ki je bil tako poškodovan v svojih pravicah, poravna na kak način povzročena škoda.

Napredna zakonodajstva z občutljivo javno morálo so tudi že zdavnaj spoznala to svojo socialno dolžnost in so vzakonila za povračilo škode vsled javnih nemirov posebna določila. Dostična zakonodajstva posameznih držav, čeprav se razlikujejo v utemeljevanju in v načelnem naziranju glede občestvenega razmerja do socialnih prikaznij, kakor so upor itd. in čeprav so različna po pravni in socialnopolitični vsebini, vendar pa soglašajo v temeljni misli, ko nalagajo dolžnost za poravnanje poškodb vsled javnih nemirov manjšim ali večjim občestvom, tako občanom ali občinam kot jurističnim osebam, ali državi in drugim javnim zakladom (fondom).

Tako zakonodajstvo nahajamo zdavnaj v klasični državi uporov — na Francoskem. Ono sega v 17. stoletje ter je dobilo naravno za dobe revolucije posebni pomen in razvoj. Zakonov te dobe je pač mnogo.

V soglasju s tedanjimi ustavnimi načeli, katera so iz nezaupnosti do centralne državne oblasti skušala vtemeljiti socialni red v prvi vrsti na občino in dejstveno sodelovanje držav-

ljanov, ustanavljajo ti zakoni načelo, da so občani (prebivalci občine) zavezani odškodovati za opustošbe vsled uporov. Misleč, da je vso nezgodo prištevati zlorabi javno-oblastvenih sredstev v rokah absolutnega kraljestva, in prezavzeta od načel o ljudski suvereniteti skušala je »l' Assemblée Constituante« vrniti ljudstvu ne samo »pouvoir législatif«, ampak tudi »pouvoir exécutif«. Zato se je pa tudi ustavni zbor branil proglašiti obsedno stanje vzlic mnogim, v provincijah nastalim nemirom, ker se je bal, da tako dá kraljestvu moč in orožje, ki se morda porabi proti svobodi. Nasprotno je pa dala Constituante prostovoljno voljenim občinskim zastopom izključno pravico, rekvirirati vojaško posredovanje, kakor tudi pravico proglašiti »loi martiale«.

Toda s tem, da se je izročila občinskim zastopom izključna oblast nad vojaštvom v svrhu vzdržanja javnega miru, se je doseglo sicer zavarovanje proti zlorabi, nikakor pa ne jamstvo za pravedno uporabo sredstev. In kraljeva vlada se pritožuje, da občinski zastopi ne store svoje dolžnosti za udušenje upornega gibanja, ker nočejo prositi posredovanja vojaštva in proglašati »loi martiale«. Pritisek na dostojanstvenike občinske s kaznovanjem in odstavljanjem ni zadostoval, kajti upor zahteva takojšnje delovanje.

Treba je bilo iskati še drugo sredstvo, še drug mehanizem, ki bi nadomeščal občinske upravnike, če se o pravem času ne ganejo in če svoje oblasti sploh ne uporabijo ali pa nezadostno. Poleg službe občinskih upravnikov se ustanovi služba ljudstva samega. Vsak državljan se obveže dejstveno sodelovati za vzdržanje zakonitega, javnega redu, in ta obveznost se kodifikuje kot sveta državljanska dolžnost.

V zakonodajstvu revolucijske dobe se vedno in vedno ponavlja izrek, da je pogumnim in pravednim državljanom nrvnostna dolžnost in zapoved, pomagati sodržavljanom v stiski, da je državljanu v ljudovladi celo pravna dolžnost, protizakovitosti, naj jih povzroči kdorkoli, zabraniti, zlodejce prijeti in izročiti pravici ali jih vsaj naznaniti. In v tem smislu se obvezujejo državljani, ne samo da se zdržujejo rabučnih podjetij, ampak tudi, da taka podjetja, če jih pripravljajo njih sodržavljan, zabranijo in onemogočijo. Če pa tega ne store, tedaj so odgovorni za izgrede in jamčijo v svoji skupnosti za povzročeno škodo.

Zakonodajstvo prekucijske dobe kliče skupnost občanov samo na neposredno in osebno varovanje javnega miru proti uporu in mu nalaga jamstvo za povzročeno škodo, če te svoje dolžnosti ne izpolni. Zakoni revolucijske dobe smatrajo jamstvo občine za uporniške poškodbe kakor sredstvo ne samo za to, da se državljanom nalaga skrb za javni mir in red in se jih s tem zadržuje od uporniških zarot, ampak pred vsem, da se jih primora k dejstvenemu sodelovanju pri zaprečitvi uporniških združevanj.

Ta v premnogih posameznih zakonih, dekretih itd. izražena načela so se kodifikovala v zakonu 10. vendémiaire an IV prav obširno in izvedla podrobneje, ne da bi se rečeni nazori predrugali. Tudi po »loi vendémiaire« mora skupnost občanov jamčiti za uporniške poškodbe in sicer zategadelj, ker niso izpolnile javnopravne dolžnosti za preprečitev zarot in poškodb.

Skoraj celo stoletje so bila zakonila »loi vendémiaire« na Francoskem vsaj formalno v veljavi, namreč do leta 1884, ko so se nadomestila s členi 106 do 109 sedaj veljavnega zakona »loi municipale«. S tem zakonom pa se je vprašanje o jamstvu uredilo v čisto drugem smislu in na čisto drugi podlagi.

Vendar pa je »loi vendémiaire« še dandanes v popolni veljavi v Belgiji. »Loi vendémiaire« pa je tudi za nemško pravo velikega pomena zato, ker so jo sprejele mnoge nemške države v burnih letih 1840—1850, hoteč se z določitvijo občinskega jamstva zavarovati proti nemirom in uporom tega časa. Kolikor je takih zakonitih določil v nemških državah sploh, vsa temeljijo še dandanes v glavnem naziranju na načelih »loi vendémiaire«. Seveda je že tukaj pripomniti, da se je »loi vendémiaire« z ozirom na predružačene ustavne razmere za časa restavracije, v teoriji in sodni praksi bistveno premenila, in da je tudi na nemške zakone deloma uplivala ta v teoriji in praksi vršča se prememba v načelnem naziranju glede »loi vendémiaire«.

Med nemškimi državami, ki so dobile in še imajo take posebne zakone, zadevajoče povračilo za uporniške poškodbe, je navajati vojvodino nasavsko, kraljevino Hanover z zakoni iz l. 1848., dalje Prusko, Bavarsko, vojvodino brunšviško in vojvodino Anhalt-Bernburg z zakoni iz l. 1850. V vseh teh zakonih je skupnost občanov ali občina kakor pravna oseba odgovorna za

poškodbe. Izjemno določilo ima bavarski zakon, določujoč, da zadeva odgovornost za poškodbe državo, če so večina upornikov bili neodpuščeni vojaki. Sicer pa še ima samo brunšviški zakon določilo, da je dolžna država občini iz državnih dohodkov pripomoči, če je odškodnina, ki jo naj bi plačala občina, nepri- merno velika.

Razun na Francoskem, v Belgiji in v navedenih nemških državah ima tudi Anglija tako posebno pravo.

Nanašajoč se na skupno jamstvo stotine («hundred, Hundertschaft»), katera se sledi do časov anglosaksonske in danske vlade in se je ohranila skozi celi srednji vek do dandanes kakor živo pravno načelo, je določila najprej Riot Act Jurija I. povodom rabučnih napadov visokocerkvene stranke proti »dissenters«-om, potem pa vzlasti podrobna, v času tovarničnih nemirov izdana Riot Act Jurija IV., da morajo jamčiti za uporniške poškodbe vse občine, namreč one občine, ki imajo kakor redarstveno-upravna okrožja svojega High Constable, torej »hundreds, divisions liberties (franchises), boroughs.«

Sodna praksa pa je priznala jamstvo redarstveno-upravnih okrožij samo v pravih upornih slučajih, namreč tedaj, če so bila dana svojstva uporniškega zločina v smislu Riot Act Jurija I., to je če je zarota štela več kakor 12 oseb, in če je vstrajala zarotna množica kljub svarilu, katero je prečital »judge of the peace« ali »constable« ali pa kak drugi javni organ in s katerim se je pozvalo v slovesni obliki zbrano množico, da se razide, — še jedno uro kasneje v uporniški zvezi. Samo v takih okol- ščinah se je moglo za poškodovanja terjati odškodnino. Po praksi sodišč je bil pri tem še merodajen namen poškodovanja, in torej odškodnine ni bilo moči terjati, če so se pobila okna, ki niso bila slovesno razsvetljena.

Razun tega je odškodovanje veljalo samo za nepremičnine. Za poškodovane premičnine se je dala odškodnina le tedaj, kedar so bile poškodovane ob enem z nepremičnino, torej ne v slu- čaju, če se je premičnino ukradlo ali poškodovalo izvan poslopja.

Te določbe Riot Act Jurija I. in Jurija IV., katere so se razširile z Merchant Skipping Act 1854 ch. 104 na zarotno ropanje ali poškodovanje ponesrečenih ladij, ostale so v veljavi do leta 1886. Povodom nemirov v Trafalgar square v West-Endu

Londona leta 1886. se je izdal za odškodovanja nov, na čisto drugih temeljih sestavljen zakon, namreč *Metropolitaine police (Compensation) Act* ali kratko *Compensation Act 1886*.

Ta zakon je seveda samo pred vsem za ta slučaj odstranil vse prejšnje omejitve *Riot Act* Jurija IV. Določil je, da ima pravico do odškodnine vsakdo, ki dokaže povodom izgrediv v *Trafalgar square* nastalo škodo, naj zadeva ta škoda premičnine ali nepremičnine, naj so dani pogoji hudodelstva upora ali ne, naj je škoda nastala po uničenju ali poškodovanju ali tatvini, in sicer ima vsakdo pravico do povračila za izkazano škodo neposredno in nepogojno, ter mu mora to škodo izplačati upravnik redarstvenega davka (*police reciver*) iz redarstvenega zaklada, iz katerega se pokrivajo drugi redni izdatki za redarstvo »*metropolitain*«-skega redarstvenega okrožja. Na podlagi tega zakona se je izplačalo za poškodovanje hiš in skladišč, za uničeno blago, za pobite šipe 281-im strankam in v 127ih slučajih zavarovalnicam, vsega skupaj 230.000 kron.

Toda še v istem letu je izšel občni, še zdaj veljavni zakon »*Act to provide Compensation for losses by Riots*« ali z zakonitim »*Short title: The Riot (Damages) Act* iz l. 1886.ch. 38.

Ta zakon je po načelih navedene »*compensations act*« na splošen in za vso Angleško, razun Škotske in Irske, veljaven način rešil vprašanje o povračilu za uporniške poškodbe v čisto modernem duhu. Po njegovih pravilih ima vsak, kdor je vsled uporov in rabuk poškodovan, nepogojno pravico do odškodnine, in je odškodnino kakor tudi razpravne stroške itd., skratka »*riot expenses*«, kakor jih imenuje zakon, izplačati, liki vsakemu drugemu rednemu redarstvenemu izdatku, iz zaklada za redarstveno upravno okrožje.

Nadalje imajo zakone glede odškodnine uporniških poškodovanj še razne države: Severna Amerika (*New York*) in Algerija (zakone iz l. 1844., 1858., 1859., sedaj francoski zakon iz l. 1884.), potem Tunis (zakone iz l. 1880. in 1885.) ter Anam in Tonking in deloma tudi Špansko.

Kar se tiče Avstrije, je bila v začasnem občinskem zakonu iz l. 1849. (§ 86) določba, da mora, kedar se v občini vsled javne nasilnosti zlobno poškoduje lastnina, poškodovanca odškoditi občina, če se storilca ne poizve in če občina ne dokaže,

da ji ni bilo moči nasilnosti zaprečiti. Ali že občinski zakon z leta 1859., kakor tudi državni občinski zakon iz leta 1862. nimata več nobenih takih določeb. In tudi izmed deželnih, na podlagi državnega občinskega zakona izdanih občinskih redov, oziroma mestnih statutov določujeta samo deželni občinski red češki in gališki, da je občina, in sicer kakor pravna oseba, obvezana za odškodnino poškodb, povzročenih v občini po javnem nasilstvu ob uporih, toda le pod naslednjimi pogoji in sicer 1.) če občina oskrbuje krajno policijo; 2.) če se nobeden (gališki obč. red pravi: »niti jeden«) storilec ne poizve in 3.) če zakrivi občina kako malobrižnost glede preprečenja nasilnosti. Te določbe češkega in gališkega dež. reda se niso nahajale že v vladnih predlogih, nego prišle so v predloge še le v odsekih za drugo čitanje, a v plenumu bile so vsprejete po daljši debati, ki pa ne javi nič kaj prav zanimivega, tako kakor jih je formuliral in predlagal odsek.

(Dalje prih.)

O zvršljivosti neiztoženih obresti.

Spisal dr. Fr. Mohorič.

Tirajoči upnik zahteva na podlagi pravomočne razsodbe zvršilo za glavnico 100 gld. in 5⁰/₁₀₀ zamudne obresti, ki mu gredo od dneva vročene tožbe; teh obresti pa ni izrecno zahteval v tožbi sami, in o njih tudi razodba sama nima nobenega določila.

Ali je ta zahteva tirajočega upnika upravičena in zakonita?

§-a 1333 in 1334 o. d. z. določata samo, da mora dolжник povrniti škodo, ki jo povzroči z zakasnelim plačilom glavnice, in sicer se zgodi to z zakonitimi, zamudnimi obrestmi, ki znašajo po zakonu od 15. maja 1885 št. 77 drž. zak. pet od sto. Glavnica velja po dvornem dekretu od 18. januarja 1842 št. 592 j. z. zb. samo za denarne terjatve, s katerimi je pač v isto vrsto staviti terjatve glede nadomestnih stvari. Ta dekret torej odreka vsem drugim terjatvam (n. pr. na povračilo kake stvari, na priznanje lastnine, prostosti služnosti itd.) pravico do 5⁰/₁₀₀ zamudnih obresti.